

УДК 322.13

Дрозд В. Г., провідний науковий співробітник НДЛ
проблем правового забезпечення діяльності ОВС
ДНДІ МВС України, к.ю.н., доцент, полковник міліції

Інститут угод про визнання винуватості: закордонний та вітчизняний досвід

В статті розглянуто та проаналізовано вітчизняний досвід функціонування інституту угоди про визнання винуватості. На прикладі зарубіжного досвіду показано відмінності, які існують в різних країнах щодо укладення цього виду угод.

Ключові слова : угода про визнання винуватості, примирення, презумпція невинуватості, альтернатива покарання.

В статье рассмотрен и проанализирован отечественный опыт функционирования института сделки о признании виновности. На примере зарубежного опыта показано различия, которые существуют в разных странах в связи составления этого вида сделок.

Ключевые слова : соглашение о признании виновности, примирения, презумпция невиновности, альтернатива наказания.

The paper considers and analyzes the experience of the national institute of agreements on the recognition of guilt. For example, international experience shows that there are differences across countries with regard to making this type of transaction.

Keywords : agreement on the recognition of guilt, reconciliation, the presumption of innocence, the alternative punishment.

Актуальність. Прийняття європейської моделі Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) ввело у правове поле багато цікавих інструментів, здатних розширити та оновити бачення на алгоритм здійснення кримінального провадження. Новації, які містяться у КПК мають свої переваги та недоліки. Водночас український законодавець показав, що ті нововведення, які існують сьогодні здатні ефективного регулювати суспільні відносини та бути орієнтиром у захисті прав та свобод громадян. Одним з них є провадження на підставі угод (глава 35) КПК.

Мета статті. Проаналізувати можливість укладення угоди про визнання винуватості та механізм її реалізації на практиці. Продемонструвати закордонний та вітчизняний досвід у сфері укладення угод та ефективність дії цього інституту, розглянути спрощений порядок кримінального провадження.

Останні дослідження. Проблемою розробки інституту угод займалися П.В. Пушкар, В.В. Крижанівський, Ю.М. Грошевий, В.В. Молдаван, Л.В. Головко, А.В. Курдова, А.Д. Алікперов, В.В. Землянська та інші.

Виклад основного матеріалу. Інститут угод є абсолютною новеловою кримінального процесуального законодавства, що потребує підвищеної уваги.

У ст. 468 КПК України передбачено можливість укладення таких видів угод: 1) про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим; 2) між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Структура укладення угоди полягає в наступному: зазначаються її сторони; формульовання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність; істотні для відповідного

кrimінального провадження обставини; беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кrimінального правопорушення; обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кrimінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце); узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням; наслідки укладення та затвердження угоди. В угоді зазначається дата її укладення та вона скріплюється підписами сторін [1].

Угода про визнання винуватості може бути укладено щодо кrimінальних проступків, злочинів невеликої, середньої тяжкості та тяжкі, які завдають шкоди державним і суспільним інтересам. Недопустимим є наявність потерпілої сторони при укладенні угоди.

Аргументами на користь укладення угоди про визнання винуватості є:

- 1) ймовірність застосування санкцій проти одного правопорушника збільшується;
- 2) допомагає забезпечити швидке і певне виконання відповідних заходів;
- 3) обвинувачений визнає свою провину і проявляє бажання нести відповідальність за власну поведінку;
- 4) економія державних коштів за рахунок уникнення відкритого суду;
- 5) застосування альтернативного покарання або його зниження;
- 6) запобігає шкідливому впливу на обвинуваченого усіх негативних психологічних впливів з боку судової системи, звільнення від покарання.

Для держави – це можливість зменшення бюджетних витрат та економія процесуального часу; зниження навантаження прокуратури за підтримання державного обвинувачення; внесок у ефективність системи кrimінального судочинства; певною мірою усувається перспектива подальших апеляцій.

Сторонами укладення угоди про визнання винуватості виступають прокурор, який здійснює процесуальне керівництво відповідним кrimінальним провадженням, та підозрюваний (обвинувачений). Також в КПК неоднозначно вирішено питання про місце захисника та можливість участі його під час укладення угоди про визнання винуватості. Однак, виходячи із положень п. 3 ч. 3 ст. 42, ст. 48 КПК та загальних зasad кrimінального провадження підозрюваний (обвинувачений) повинен мати можливість консультуватися із захисником щодо умов угоди, порядку та правових наслідків її укладення.

Процес укладення прокурором угоди про визнання винуватості складається з трьох етапів: уточнення позицій сторін, складання тексту проекту угоди, внесення відповідних виправлень у текст, роз'яснення прокурором стороні наслідків невиконання угоди; виготовлення остаточного варіанта угоди, ознайомлення підозрюваного (обвинуваченого) з нею; підписання сторонами угоди про визнання винуватості.

Також і у французькому праві існує ця процедура, а саме «поява та попереднє визнання провини», спрямована на прискорений і спрощений судовий розгляд, коли правопорушники визнали свою винуватість. Таким чином, кrimінально-процесуальне законодавство Франції закріплює пропозицію прокурора злочинцю визнати провину в обмін на більш м'яке покарання, затвердженого у відкритому судовому засіданні.

Вона охоплює майже таку ж категорію злочинів і дозволяє прокурору запропонувати підозрюваному та обвинуваченому «заходи кrimінального врегулювання» на кшталт штрафів, громадських робіт [2].

У Листі Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13 Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» йдеться про те, якщо до суду надійшла утвіда (незалежно від її виду) про застосування до підозрюваного чи обвинуваченого примусових заходів медичного характеру (у разі вчинення злочину у стані неосудності, обмеженої осудності), суд, зважаючи на те, що зміст угоди (як про примирення, так і про визнання винуватості) не охоплює питання про застосування цих заходів, керуючись пунктами 1, 3 ч. 7 ст. 474 КПК, має відмовити в її затвердженні. Analogічне рішення суд повинен приняти й у випадку, коли угоду укладено з підозрюваним чи обвинуваченим, який після вчинення злочину захворів на психічну хворобу, що позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними [3].

Що ж до порядку укладення угоди про визнання винуватості, то у США він регламентований Федеральними правилами кримінального процесу в окружних судах. Угоди про визнання винуватості може укладатися як у письмовій, так і в усній формі. Дляожної з них існує спеціальна процедура оформлення, яку здійснює помічник судді в присутності федерального судді, обвинуваченого, його захисника та обвинувача (прокурора), а в деяких випадках – і в присутності потерпілого. Результатом виконання процедури укладення угоди про визнання винуватості є наказ суду.

У США угоди укладають на стадії попереднього слухання справи після складення і пред'явлення підозрюваному обвинувального акта. Тоді як в Україні угоди можуть бути укладені на будь-якій стадії після повідомлення про підозру до моменту виходу суддів до нарадчої кімнати з метою ухвалення вироку. Бажання укласти угоду про визнання винуватості у США може висловити й підозрюваний, не чекаючи пред'явлення обвинувачення. Автоматично справу не розглядає суд присяжних [4].

Бажано, щоб укладання угод відбувалось за умови повноцінного забезпечення права на юридичну допомогу, тобто за участю захисника підозрюваного чи обвинуваченого. Особливо це стосується укладення угоди про визнання винуватості, адже підозрюваний чи обвинувачений, укладаючи таку угоду, беззастережно визнає свою вину і погоджується на призначення певного виду покарання. Він таким чином відмовляється від свого права на судовий розгляд його справи, під час якого прокурор має довести його винуватість. До того ж сторона захисту надалі втрачає право на апеляційне та касаційне оскарження ухваленого вироку. Прокурор же, уклавши угоду, звільняється від обов'язку проводити повноцінне розслідування та доказувати винуватість підозрюваного чи обвинуваченого у суді.

Кодексом закріплено умови укладення угоди про визнання винуватості :
визнання підозрюваним (обвинуваченим) своєї повної винуватості у сконені кримінального правопорушення;

кримінальне правопорушення належить до категорії кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам;

у кримінальному провадженні відсутній потерпілий;
підозрюваний чи обвинувачений згоден сприяти у викритті кримінального правопорушення.

Зазначимо, що у Великобританії ця практика є вигідною для всіх сторін, обвину-

вачених, а англійський закон передбачає ряд заходів, спрямованих на заохочення обвинуваченого визнати себе винним. Вони складаються зі зниження витрат або зменшення покарання, яке в обох випадках є предметом переговорів між сторонами. Прокурор і адвокат, який, після обговорення іх змісту, може досягти взаємної угоди в обмін на обіцянку декларації провини.

У Великобританії існує Акта про визнання принципу скорочення пропозиції в обмін на визнання провини [5].

Натомість італійський Кримінально-процесуальний кодекс ввів дві процедури на основі юридичного визнання певних наслідків угоди для обвинуваченого.

По-перше, це «прискорене провадження», яке існує у італійському суді асизів щодо тяжких злочинів, у цьому випадку обвинувачений зобов'язаний направити заяву за п'ять днів до попереднього слухання [6].

У випадку, коли ініціатива обвинуваченого підтримана, то попереднє слухання заміняє слухання справи по суті, причому суд тоді не має права досліджувати нові докази: він засновує свій вирок тільки на тих доказах, які є в справі до моменту початку попереднього слухання. Суд, враховуючи бажання обвинуваченого до прискореного провадження, скорочує покарання на одну третину, якщо було винесено обвинувальний вирок.

Крім прискореного, існує й процедура «призначення покарання за клопотанням сторін». Під час попереднього слухання справи прокурор і обвинувачений мають право укладати угоди лише у справах про проступки під час призначення покарання у вигляді штрафу або ув'язнення на строк до двох років. Спільною ознакою з українським порядком є відсутність сторони потерпілого у кримінальному провадженні, відмінним та, що є відсутністю апеляційного оскарження та можливість подати апеляцію до касаційної інстанції. В італійському законодавстві суд має право оцінювати докази у справі та надавати прерогативу у затвердженні угоди, у протилежному випадку – відхиляє укладення угоди.

Укладення угоди документально оформлюється через спеціальну процедуру, коли обвинувачений чи підозрюваний добровільно відмовляється від використання принципу презумпції невинуватості, передбаченого статтею 27 Конституції Італії, коли в обмін на скорочення пропозиції, суддя здійснює ратифікацію угоди між сторонами (для вироків, що не перевищує двох років). Якщо суддя не приймає угоди сторін, процедура триває без вимоги зізнання з боку обвинуваченого [7].

В Україні при встановленні міри покарання беруть до уваги думки обох сторін в межах загальних засад призначення покарання, передбачених КК України. Іншими словами, унаслідок укладення угоди про визнання винуватості особі може бути призначене покарання лише в тих самих межах і за тими ж правилами, якими б керувався суд, призначаючи їй покарання за результатами повного кримінального провадження [8].

Критерієм, який визначає можливість і доцільність ініціювання та укладення угоди про визнання винуватості, є наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидкого досудового розслідування і судового провадження, викрітті більшої кількості кримінальних правопорушень, а також у запобіганні, виявленні більш тяжких кримінальних правопорушень. Водночас матеріали проваджень свідчать про те, що досудове розслідування, незважаючи на формальний склад вчинених кримінальних правопорушень і визнання вини підозрюваним (обвинуваченим), проводиться в повному обсязі, при цьому задіяний увесь спектр розшукових і слідчих дій, як наслідок, процесуальні

строки не скорочуються, а угода ж фактично стосується лише міри покарання.

Слід зазначити, що угода про визнання винуватості укладається між прокурором і підозрюваним, обвинуваченим за ініціативою будь-кого із цих осіб. Таку угоду не може бути укладено у провадженні, в якому бере участь потерпілий, тобто щодо злочинів чи кримінальних проступків, внаслідок вчинення яких було завдано шкоди правам та інтересам окремих громадян, інтересам юридичних осіб, а також у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів, незалежно від кола суб'єктів, яким завдано шкоди внаслідок вчинення таких злочинів. Разом з тим під час проведення узагальнення в судовій практиці було виявлено випадки, коли слідчий/прокурор, нехтуючи забороною щодо укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях, де є потерпілий, такі угоди укладав, а судді, не звертаючи на таке порушення належної уваги або навіть посилаючись на потерпілих у мотивувальній частині вироку, такі угоди затверджували.

У США підсудний має право не визнавати себе винним, визнавати себе винним або не заперечувати проти висунутого обвинувачення – *nolo contendere*.

За згодою суду та держави підсудний має право мати умовно визнати себе винним або не заперечувати проти висунутого обвинувачення – *nolo contendere*, залишаючи за собою право, оформлене письмово, на перегляд незадовільного для нього рішення відносно зазначеного у досудовому клопотанні в апеляційному суді. Якщо апеляційний суд винесе рішення на користь підсудного, він матиме право відкликати свою заяву про визнання вини [9].

З вищевикладеного ясно, що більш-менш формальна процедура полягає в переговорах проведених за письмовою угодою, представленої на затвердження судді, у відкритому судовому засіданні за погодженням з прокурором і адвокатом для обрання санкції нижче максимального покарання, передбаченого законом, в обмін на відмову обвинуваченого від суду присяжних і відповідних прав щодо захисту.

В США практичні способи проведення цієї процедури різноманітні, в залежності від юрисдикція, в деяких випадках тільки обвинувальний висновок може бути предметом переговорів, коли держава переслідує кримінальну політику обов'язкового внесення вироку. Переговори можуть бути явними або неявними.

Бачимо, що переваги та недоліки інституту угод в різних країнах існують та набувають певних характерних рис в залежності від правової системи, ментальності та історичного розвитку законодавчої бази тієї чи іншої держави.

Висновок. Отже, можна сказати про вигідність введення до кримінального процесу України інституту угод про визнання винуватості, оскільки допоможе спростити та скоротити провадження та судовий розгляд, зекономити державні кошти на судові витрати, поліпшити правове становище підозрюваного чи обвинуваченого. Головне спрямувати кримінальну процесуальну діяльність на гуманізацію в контексті євроінтеграційних процесів. Цей інститут сьогодні потребує чимало доопрацювань, оскільки не здійснено цілком гармонізації вітчизняного законодавства відповідно до вимог європейських стандартів, не введено в дію Кодекс про кримінальні проступки, що гальмує інтенсифікацію розвитку інституту угод також роз'яснювальна робота слідчими проводиться на досить низькому рівні щодо інформування потенційних підозрюваних про переваги укладення угод.

Слід внести зміни до чинного Кримінального процесуального кодексу в частині затвердження необхідності участі адвоката при укладенні угоди про визнання вину-

ватості, оскільки за цієї умови не буде порушуватися право на захист підозрюваного. Крім того, це дозволить виконувати усі вимоги принципу презумпції невинуватості та реалізує об'єктивний розгляд усіх матеріалів кримінального провадження.

Угоди про визнання винуватості в Україні потребують доопроцювань з врахуванням досвіду практики зарубіжних країн, оскільки відсутність гармонізованого законодавства у сфері укладення угод створює неповноцінний механізм захисту, в першу чергу, прав підозрюваного у кримінальному процесі.

Угоди є новелою законодавства, а це потребує приведення у відповідність низки інших законодавчих актів, що поки в Україні не здійснено.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.
2. Alkon C. Plea Bargaining as a Legal Transplant: A Good Idea for Troubled Criminal Justice Systems? / C. Alkon // *Transnational law & contemporary problems*. – 2010. – Vol. 19. – P. 355 – 418.
3. Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13 Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
4. Махов В. Н., Пешков М. А. Уголов. процесе США (досудеб. стадии). – М., –1998.
5. J. Baldwin, M. McConville, *Negotiated Justice*, London, – 1977, – р. 39.
6. A. Galati, G. Tranchin, E. Zappala, *Diritto processuale penale*, volume secondo, nuova edizione, Giuffre editore, 2004, p. 239-261.
7. Головко Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002.
8. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р. № 223–1679/0/4–12.
9. Fisher G. Plea bargaining's triumph: a history of plea bargaining in America / G. Fisher. – Stanford, CA: Stanford University Press, 2003. – 397 р.
10. Александренко О.В. Інститут угоди про примирення в кримінальному процесі / О.В. Александенко, А.В. Титко // Юридична наука : науковий юридичний журнал / Національна академія управління. – Київ, 2013 – № 2. – с.115
11. Шкелебей В. А. Угоди про примирення й визнання винуватості у кримінальному процесі України та інших країн: порівняльний аналіз / В. А. Шкелебей // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. –2012. – № 6. – С. 179–188.